

Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta

Markéta Kabůrková

Literární prostředky v židovsko-křesťanské polemice

Literary Devices in Jewish-Christian Polemics

Autoreferát disertační práce

Praha, 2013

Hebrejská protikřesťanská polemická literatura: historiografický přehled

Počátky vědeckého zájmu o židovskou protikřesťanskou literaturu můžeme datovat do období Wissenschaft des Judentums, hnutí, které vzniklo na území německy mluvících zemí v první polovině devatenáctého století. Ačkoli hnutí Wissenschaft bylo definováno aplikací moderních metod bádání a syntetizujícím pohledem na judaismus, jistým nedostatkem a velkým paradoxem bylo, že jeho představitelé užívali ve vztahu k historii Židů kategorií německého romantismu, aniž by brali v úvahu, že jeho tvůrci – Herder, Humboldt, Savigni a další – položili základy německého nacionalismu, zcela neslučitelného s jakýmkoli projevem židovské autonomie uvnitř křesťanské majority.

Druhým, neméně zásadním nedostatkem historiografie Wissenschaft byla její bytostná apologičnost, snaha prezentovat pouze ony aspekty židovství, o nichž se bylo možné domnívat, že budou majoritou přijímány pozitivně, a vyhýbání se fenoménům, jako byl například chasidismus a kabala. To se ve velké míře týkalo i veškeré protikřesťanské literatury. Abraham Geiger sice ve svém spise z roku 1871, nazvaném *Die Stellung des Judenthums zum Christenthums im dreizehnten und vierzehnten Jahrhundert* (Breslau) a zabývajícím se židovsko-křesťanskými vztahy v době vrcholného středověku, dlouze cituje z polemického dopisu Profiata Durana *Al tehi ka-avotejcha*, nicméně účelem celého tohoto textu není podat historický přehled, ale z pozic reformního judaismu vyvrátit odsouzení židovského náboženství, které vydala vrchní církevní rada Evangelické církve (Evangelischer Oberkirchenrath) v Berlíně.

Časopisy jako *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums*, *Magazin für die Wissenschaft des Judentums* a další otiskly množství studií a prvních edicí primárních textů, včetně polemické literatury, které jsou současnými badateli zhusta citovány a představují legitimní bázi pro další studium. Ukázkovým příkladem může být rozsáhlá práce Heinricha Graetze: jedenáct dílů jeho *Geschichte*, na 150 článků publikovaných především v *Monatsschrift* a k tématu polemiky především relevantní vydání *Kovec vikuchim* z roku 1844 (Breslau). Moritz Steinschneider, rodák z Prostějova, byl zase vynikající filolog a bibliograf. V letech 1858 až 1882 vydával *Zeitschrift für Hebraeische Bibliographie* a je autorem monumentální *Polemische und Apologetische Literatur in Arabischer Sprache Zwischen Muslimen, Christen und Juden* (Leipzig, 1877).

Rovněž ve Francii dochází k emancipaci židovských studií, v roce 1880 je v Paříži založena Societé des études juives a její časopis *Revue des études juives*, který vychází dodnes. Zpočátku vedl redakci Isidore Loeb, mimo jiné autor několika článků vztahujících se

k polemice.¹ Po jeho smrti v roce 1882 jej na pozici editora vystřídal Zadoc Kahn.² Kahn je věrný pozitivistickému přístupu, jeho článek o Sefer Josef ha-Mekane je založen na zevrubném studiu rukopisných materiálů a jejich popisu, bez výrazných komentářů či závěrů. Nicméně, na rozdíl od mnoha svých současníků, neupírá hebrejské polemické literatuře hodnotu pramenného zdroje pro studium židovské historie.

V rámci editorských počínů nelze opomenout vyčerpávající exegetické kompendium k padesáté třetí kapitole Izajáše, biblickému textu, který je jedním z nejdědnějších témat židovsko-křesťanské polemiky: (Eds.) Adolf Neubauer / R. S. Driver, *Fifty-Third Chapter of Isaiah According to Jewish Interpreters* (Oxford 1876). Rozloženo do dvou objemných dílů, obsahuje jak edice originálních textů, tak anglické překlady s poznámkami.

Připomenutí si zaslouží rovněž práce Adolfa Zeev Posnanskiho, plzeňského rabína, jehož badatelský zájem se soustředil na hebrejskou protikřesťanskou literaturu. Publikována byla kolekce polemických exegezí k verši Gn 49, 10³ a rozsáhlá studie o disputaci v Tortose a San Mateu.⁴ Posnanskiho pozůstalost uložená v Národní knihovně v Jeruzalémě obsahuje množství originálních rukopisných pramenů a jeho vlastních poznámek: Posnanski například připravil první edici polemických spisů Profiata Durana, jehož rukopis byl vydán tiskem v reprintu.

Samuel Krauss sepsal rovněž několik textů věnujících se polemické literatuře. Připravil dodnes jediný systematizující přehled o dějinách židovsko-křesťanské kontroverze, včetně soupisu a bibliografických údajů jednotlivých polemických textů. Kniha *The Jewish-Christian Controversy. From the Earliest Times to 1789*, editovaná a revidovaná na základě Kraussova rukopisu Williamem Horburym,⁵ vyšla 1996 v Tübingen a představuje dodnes jeden z nejucelenějších přehledů židovské protikřesťanské produkce. Krauss je rovněž autorem sbírky *Das Leben Jesu nach jüdischen Quellen* (1902), obsahující několik rukopisných variant *Toldot Ješu* v kritické edici spolu s bohatým poznámkovým aparátem, překlady do němčiny a doprovodnými texty. Kniha vyšla v reprintu 1994.

Po druhé světové válce se židovská historiografie na jedné straně definitivně zbavuje apologetického zabarvení, které bylo tak vlastní mnoha zástupcům a pokračovatelům

¹ *La controverse de 1240 sur le Talmud*, in: REJ 2-3, 1881. *Polemistes chrétiens et juifs en France et en Espagne*, in: REJ 18, 1889, s. 219-242.

² *Le livre de Joseph le Zélateur*, in: REJ 1, 1880 s. 222-246, pokračuje REJ 3, 1881, s. 1-38.

³ *Schiloh. Ein Beitrag zur Geschichte der Messiaslehre*, Leipzig 1904.

⁴ *Disputation a Tortosa et San Mateo 1413-14*, in: REJ 74,1922, s.17-39, 160-68 a REJ 75,1923, s.74-88, 187-204 a REJ 76, 1923, s.37-46. *La controverse de 1263 a Barcelone*, in: REJ 15, 1887.

⁵ William Horbury vydal také: *Jews and Christians in contact and controversy*, Edinburgh 1998 (2. vydání London 2006) obsahující několik jeho dřívějších studií polemické literatury: Basilejské nicachon, Even bochan a spisy Judy Briela.

Wissenschaft. Na straně druhé se objevují první odvážlivci, kteří neváhají jít proti zažitému konceptu židovských dějin jako „slzavého údolí“. Francouzsky píšící Bernard Blumenkranz byl specialistou na latinské autory a jeho práce se týkají především období do roku 1200. Metodologicky jsou však více než uspokojivé a poskytují rovněž sice okrajový, avšak čerstvý pohled na židovsko-křesťanskou kontroverzi a vztahy vůbec. V roce 1959 vycházejí *Toledot Jicchaka Baera* a v letech 1952-67 Salo W. Baron publikuje monumentální *Social and Religious History of the Jews*. Cecil Roth píše roku 1950 o barcelonské disputaci a Juda Rosenthal o šest let později o pařížské.

Skutečný průlom však představuje bibliografický soupis židovských protikřesťanských polemických textů publikovaný týměž autorem v letech 1959 až 1960 v izraelském časopisu *Arešet*. Rosenthal byl první, kdo se cíleně soustředil na studium daného žánru a zároveň disponoval schopnostmi a znalostmi umožňujícími činit tak na odpovídající akademické úrovni. Vedle výše zmíněné *Bibliografie* vydal mnohé další články (sebrány v *Mechkarim u-mekorot*⁶) a je rovněž autorem několika samostatných edic původních polemických textů: *Sefer cherev pifiot* (1958), *Milchamot ha-Šem* (1963) a *Sefer Josef ha-Mekane* (1970).

Od šedesátých let 20. století tedy můžeme považovat studium židovské protikřesťanské polemiky za samostatné odvětví v rámci židovské historie a literatury. Počínaje touto generací mnozí badatelé chápou text v rámci jeho historického zasazení a intence vzniku, překonávajíc prostý apologetický smysl polemiky jako čistě vnější reakce na křesťanský útok, a uvědomují si i vnitřní funkci polemického textu, jímž je upevňování víry v judaismus v rámci samotné komunity.

Zároveň se začínají objevovat samostatné knižní edice jednotlivých polemických textů. Frank Efraim Talmage editova *Sefer ha-brit* Josefa Kimchiho, byl autorem studie o tzv. kimchiovské exegetické metodě a připravil k vydání také polemické texty Profiata Durana. Badatelská dráha F. E. Talmage byla politováníhodně krátká, jeho přínos je však nezanedbatelný, o čemž svědčí i soubor studií vydaný na jeho počest.⁷

Amos Funkelstein vypracoval vývojovou klasifikaci polemické literatury.⁸ Na jeho snahu o kategorizaci polemického žánru později navazuje Jeremy Cohen (viz dále) a v poněkud odlišném smyslu též Hanne Trautner-Kromann.⁹

⁶ I. a II. díl, Jerusalem 1966, 1967.

⁷ Barry Dov Walfish (ed.), *Apples of Gold in Settings of Silver: Studies in Medieval Jewish Exegesis and Polemics*, Toronto 1999.

⁸ *Basic Types of Christian Anti-Jewish Polemics in the Later Middle-Ages*, in: *Viator* 2, 1971. Také *Ha-tmurot ba-vikuach še-bejn jehudim le-nocrim be-mea ha-12*, in: *Tarbic* 33, 1968.

V roce 1978 vydal David Berger *The Jewish-Christian Debate in the High Middle Ages*, kritickou edici *Sefer Nicachon jašan* a její anglický překlad, včetně obsáhlého historicko-literárního úvodu a bohatého poznámkového aparátu.

Daniel J. Lasker se rozhodl systematicky studovat jeden aspekt v rámci židovsko-křesťanské debaty, jmenovitě roli filosofie. Ve své dizertaci o židovské filosofické polemice proti křesťanství¹⁰ mapuje filosofickou argumentaci, jak ji židovští polemikové využívali v intelektuálních boji proti křesťanskému učení od Saadji Gaona po Modenu či Jehudu Briela v 17. století. Filosoficky orientovaná polemická metoda Laskera zajímala i v dalších letech a je autorem mnoha článků s touto tematikou. Rovněž je autorem kritické edice *Bitul ikarej ha-nocrim Chasdaje Kreskase*.¹¹ Společně se Sarah Stroumsa pak připravili kritickou edici *Sefer Nestor ha-komer*.

V roce 1982 vydává Jeremy Cohen knihu *The Friars and the Jews: The Evolution of Medieval Anti-semitism*, nastolující novou hypotézu radikálního obratu katolické církve v jejím postoji vůči Židům, k němuž mělo dojít v průběhu třináctého století a v přímé souvislosti se vznikem nových žebavých řádů a jejich kazatelským působením v městském prostředí. Ačkoli ne všichni badatelé souhlasí s datací změny do třináctého století; někteří doklady odlišného přístupu k Židům spatřují již ve století dřívějším, důsledkem čehož byl samotný vznik hebrejské protikřesťanské polemické literatury v Evropě kolem roku 1170.

Robert Chazan¹² se zabýval dějinami aškenázského Židovstva (tj. severní Francie a Německa) v období vrcholného středověku. Několik studií věnoval první křížové výpravě, jejímu dopadu na židovské komunity a její reflexi v hebrejské narativní literatuře. Je obecně přijímaným faktem, že přístup křesťanské majority vůči Židům na území dnešní západní Evropy se minimálně v průběhu 13. století radikálně mění. Chazanova kniha *Daggers of Faith: Thirteenth Century Christian Missionizing and Jewish Response* (1989) mapuje židovskou reakci na novou polemickou agresi ze strany křesťanů. V roce 1992 Chazan vydává monografii *Barcelona and Beyond*, pojednávající o konkrétním polemickém střetu – veřejné disputaci, k níž

⁹ *Shield and Sword: Jewish Polemics against Christianity and Christians in France and Spain from 1100–1500*, Tübingen 1993. Autorka se snaží o vytvoření klasifikační stupnice na základě míry agresivity vůči křesťanství.

¹⁰ *Jewish Philosophical Polemics Against Christianity in the Middle Ages*, NY 1977, druhé vydání Cambridge 2007.

¹¹ *The Refutation of the Christian Principles of Hasdai Crescas*, NY 1992. Hebrejsky: Ramat Gan 1990, druhé vydání 2001.

¹² *Medieval Jewry in Northern France*, Baltimore 1974; *Church, State, and Jew in the Middle Ages*, NY 1980; *European Jewry and the First Crusade*, Berkeley/LA 1987; *Daggers of Faith: Thirteenth-Century Christian Missionizing and Jewish Response*, Berkeley/LA 1989; *Barcelona and Beyond: The Disputation of 1263 and Its Aftermath*, Berkeley/LA 1992; *Fashioning Jewish Identity in Medieval Western Christendom*, Cambridge 2004.

došlo v Barceloně v létě roku 1263 mezi Moše ben Nachmanem a Pablem Christianim.

Barcelonská disputace je jedním z nejčastěji zpracovávaných témat v rámci dějin židovsko-křesťanské kontroverze. Důvodů je hned několik. Za prvé, dobře zachované zápisy disputace od obou protivníků: Nachmanidova *Vikuach* byla poprvé editována ve sbírce *Milchemet chova* (Konstantinopol, 1710), v 19. století text editoval Steischneider (1860), ostatní editoři – Margulies (1929), Eisenstein (1928), Chavel (1963) – z něj vycházejí. Křesťanský zápis z latiny přeložil Jicchak Baer.¹³ Druhým zásadním faktorem popularity barcelonského klání je osoba židovského disputanta: Moše ben Nachman nejenže patří mezi nejvýznamnější představitele židovského myšlení, ve své době představoval nejváženější halachickou autoritu, sám také pořídil záznam řečené disputace a – přinejmenším pokud budeme věřit jeho vlastnímu svědectví – předvedl v Barceloně skutečně husarský polemický kousek.

Kritické zpracování Rambanových textů včetně *Vikuach* poskytuje Charles B. Chavel, bohužel však neanalyzuje text v jeho polemickém kontextu.¹⁴ Český překlad *Vikuach* od Daniela Mayera, vytvořený na základě Chavelovy edice, vycházel na pokračování v časopisu *Maskil*. Chazanovu monografii považuji za dosud nejstřízlivější zpracování daného tématu.¹⁵

V posledních přibližně dvaceti letech se v oblasti polemického bádání objevují nové historiografické trendy. Poté, co se židovsko-křesťanská kontroverze či, v jiném úhlu pohledu, židovsko-křesťanské styky a zkoumání jejich literárních dokladů emancipovaly a osamostatnily jako svéprávná disciplína dějepisného výzkumu – svéprávná a kritická ve smyslu neapologetická či naopak ne-heroizující – začínají se opět přibližovat interdisciplinárnímu konceptu. Ora Limor srovnává latinské a hebrejské polemiky, jmenovitě disputaci, jež proběhla na Majorce a byla zapsána latinským autorem a barcelonskou *Vikuach*.¹⁶ Ram Ben Shalom si všímá sociologicko-psychologických aspektů¹⁷ a soustředí se na formální i obsahová specifika privátní či instuciolizované debaty. Harvey J. Hames sleduje intelektuální interakce napříč denominacemi: *It Takes Three to Tango: Ramon Llull, Solomon ibn Adret and Alfonso of Valladolid Debate the Trinity*.¹⁸ Genderový aspekt má na zřeteli Eleazar Gutwirth v článku

¹³ In: *Tarbiz* 2, 1930–31

¹⁴ *Kitvej Ramban*, Jerušalajim 1963–64.

¹⁵ Srovnej kritiku knihy *Barcelona and Beyond* od Davida Bergera in: *AJS Review* 20, 1995.

¹⁶ *Die Disputationen zu Ceuta (1179) und Mallorca (1286): Zwei antijudische Schriften aus dem mittelalterlichen Genua*, *Monumenta Germaniae Historica, Quellen zur Geistesgeschichte des Mittelalters* 15, München 1994. Anglicko-hebrejská edice: *The Disputation of Majorca 1286: A Critical Edition and Introduction*, Jerusalem 1985.

¹⁷ *Between Official and Private Dispute: The Case of Christian Spain and Provence in the Late Middle Ages*, in: *AJS Review* 27, 2003.

¹⁸ In: *Medieval Encounters* 15, 2009.

Gender, History and the Judeo-Christian Polemic.¹⁹ Genderově pojatou problematiku zkoumá i Alexandra Cuffel ve své knize *Gendering Disgust in Medieval Religious Polemic*,²⁰ která se zabývá tematikou tělesnosti v rámci inter-religiózní polemiky, kam vedle tabu nečistoty spadá i aspekt jisté směšnosti (či zděšení), již může představovat tělo a tělesné funkce, zvláště v kontrastu s posvátnem.

Rezervy ve zkoumání židovsko-křesťanské literatury však tkví nejen v nových historiografických a metodologických přístupech. Stále existují nedostatečně prozkoumané pramenné zdroje poznatků relevantních pro vytváření náhledu na židovsko-křesťanskou kontroverzi.²¹ Byl to Chaim Beinart, kdo začal se soustavným studiem španělských inkvičních protokolů jako podkladu pro vykreslení situace španělských marranos před rokem 1492.²² Gutwirth a jiní na něj navazují a na základě výpovědí rekonstruují kontexty představ a chování Židů a marranů vzhledem ke křesťanskému prostředí a křesťanskému náboženství. Stále se vynořují nové, dosud neznámé polemické texty, mnohdy pocházející z území, jež byla dosud považována za nepřiliš plodná v oblasti polemické literatury.²³ A další texty se konečně nyní dočkávají seriózní, kritické edice.²⁴

V české judaistické literatuře je tematika židovské polemické literatury zastoupena v podstatě jen jedinou publikovanou prací: studií Vladimíra Sadka pojednávající o sefardských filosofických vlivech v Sefer nicachon Jom Tov Lipman Mülhausena.²⁵ V nedávné době pak byla vydána příručka Alžběty Drexlerové *Jákob a Ezau na cestě k smíření?: dějiny židovsko-křesťanských vztahů*,²⁶ která stručně pojednává dějinách kontroverze a zmiňuje i některé polemické texty.²⁷

Pokud jde o oblast výzkumu parodické a satirické literatury, je vědecká produkce ještě o mnoho skoupější. Existuje hrstka studií o humoru (či naopak o jeho nepřítomnosti)

¹⁹ In: (eds.) Ora Limor / Guy G. Stroumsa, *Contra Iudaeos Ancient and Medieval Polemics between Christians and Jews*, Tübingen 1996. Sborník obsahuje mnohé další povšimnutíhodné studie: Daniel Lasker píše o filosofické polemice v aškenázské oblasti, Ora Limor srovnává počty dochovaných MSS jako ukazatele úspěchu a rozšíření jednotlivých polemických textů.

²⁰ Notre Dame 2007.

²¹ Tak například Joseph Shatzmiller objevil zápis druhé pařížské disputace: *La deuxième controverse de Paris: Un chapitre dans la polémique entre Chrétiens et Juifs au Moyen Age*, Collection de la Revue des études juives, 15, Paris 1994; k témuž rovněž: Jeremy Cohen, *The Second Disputation of Paris and its Place in Thirteenth-Century Jewish-Christian Polemic*, Tarbic 68, 1999.

²² *Conversos on Trial*, Jerusalem 1981.

²³ Text Eizeka Tirny z Brna v současnosti editovaný Abrahamem Davidem (v tisku).

²⁴ Například velmi populární Nicachon Jom Tov Lipman Mulhausena je připravována ke kritickému vydání teprve nyní, pracují na ní Jisrael J. Yuval a Ora Limor.

²⁵ In: *Judaica Bohemiae* 1988.

²⁶ *Judaica Olomucensia II*, Olomouc 2009.

²⁷ V době dokončování této dizertace vyšla obsírná studie o barcelonské disputaci v českém jazyce: Milan Žonca, *Nachmanidovy polemiky*, Praha 2013.

v biblické literatuře.²⁸ Docela ojedinělá je publikace Israela Davidsona z roku 1907 *Parody in Jewish Literature* (New York), soubor několika medailonů věnovaných ukázkám parodie v židovské literatuře od nejstarších dob až k jidiš literatuře devatenáctého století. Jedna kapitola pojednává též o protikřesťanském Pilpulu Jony Rapy, propojujíc tak téma literární formy a nábožensky polemického obsahu.

Cíle bádání

Tato studie se zabývá židovskou protikřesťanskou polemikou, jak se nám dochovala v písemných pramenech v časovém rozmezí odpovídajícímu „dlouhému středověku“²⁹ či, řekněme, „židovskému středověku“, jež lze velmi snadno prodloužit až k počátkům haskaly ve druhé polovině 18. století. Vyjma několika příkladů „protopolemiky“ v rámci jiných žánrů je většina zde pojednávaných textů datována v rozmezí od dvanáctého do sedmnáctého století. Kolem roku 1170 vzniká několik polemických textů v oblasti severního Španělska a Provence a nový žánr se postupně šíří také do zemí Aškenaz (severní Francie a Německo, později i Čechy a Polsko-Litevský svaz) a Itálie.

Ačkoli se nemohu vyhnout obecnějšímu uvedení do dané tematiky, mým záměrem je především stylový a formální rozbor polemického žánru. Ústřední téma tedy představují literární prostředky v hebrejské protikřesťanské polemice a principy jejich volby ve vztahu ke kontextu autora. Lze identifikovat historické, sociální či personální podněty, v nichž by bylo možné spatřovat přímou souvislost s formální podobou polemického textu? A lze takové podněty generalizovat?

Významným centrem práce bude zhodnotit výskyt literárních prostředků typu satiry, ironie a parodie. Tato kategorie literárních figur totiž představuje silně polemicky vyhraněné prostředky, jež je možné hodnotit jako výjimečně agresivní, a motivy jejich volby mohou předznamenávat snadnou identifikaci s výše jmenovanými hledisky. „Veškerý výsměch je zakázán vyjma výsměchu modloslužebnictví,“ tak stanovuje ústní zákon³⁰ a doklady tohoto principu nalezneme i v samotné Bibli. V 1Kr 18,21 se pravý prorok Eliáš vysmívá baalovským prorokům: „...asi je na cestách anebo spí,“ říká prorok sarkasticky o cizím božstvu.

Bylo to teprve se vznikem křesťanství, kdy se polemický diskurz rozvinul v plné šíři. Křesťanství již od samého svého počátku pociťovalo nutnost vymezit se vůči starému dědictví, z nějž vzešlo. Navíc zde existoval společný biblický základ, jemuž jak křesťanství, tak

²⁸ Například Joseph Chotzner, *Humor and Irony of the Hebrew Bible* (1883), in: *Hebrew Humor and Other Essays*, London 1905.

²⁹ Viz Jacques Le Goff, Jean-Maurice Montrémy, *Un long Moyen Age*, in: *A la recherche du Moyen Age*, Paris 2003. V českém překladu *Hledání středověku*, Praha 2005.

³⁰ bT Sanh 63b: *kol lejcanuta asira chuc me-lejcanuta de-avodat kochavim*.

prosazující se rabínský judaismus přisuzovaly autoritativní postavení. Což však ani v nejmenším neznamená, že by tento „společný základ“ jakkoli napomohl nějakému konsensu. Povaha autoritativnosti připisovaná hebrejské Bibli byla u obou náboženství různá, metody interpretace diametrálně odlišné a vlastně i samotný text se lišil v jazyce i verzích čtení, nicméně to je především v povaze polemického diskurzu: jeho cílem je hledat rozpor a nikoli shodu.³¹

Východiskem pro posuzování a klasifikování polemické literatury nechť je kontext autora, to znamená nejen konkrétní dějinná situace v době života autora a vzniku polemického textu, ale rovněž předchozí polemická tradice autorovi dostupná (tj. jaké polemické spisy autor znal, jací polemikové byli jeho učitelé atp.) a rovněž vymezení motivace díla a cílů, jichž chtěl autor dosáhnout. Na formu i obsah polemického díla působily tyto faktory buď v součinnosti, či s jednotlivými důrazy, a právě této problematice se bude – na příkladech vybraných textů – věnovat tato práce.

Metodika

Primární metodou je četba a interpretace hebrejských pramenů především z oblasti polemického žánru, nicméně zpracovávám rovněž protikřesťanskou polemiku, jež je obsažena v jiných typech literatury, např. Talmudu a midraších, tradici Toldot Ješu, středověkých kronikách, exegetických pojednáních či pijutech.

Texty interpretuji především na základě jejich formální, stylistické a obsahové povahy. Zajímá mne funkce polemického argumentu v souvislosti s historickým kontextem vzniku a další působnosti daného textu. Kombinuji tedy literárně-kritickou a historickou metodu, přirozeně na pozadí mého obecně judaistického vzdělání.

Nedílnou součástí mého bádání bylo rovněž seznámení se s celou škálou různých přístupů k hebrejské protikřesťanské literatuře a židovsko-křesťanské kontroverzi v minulosti, jak se s nimi lze seznámit v sekundární literatuře především anglofonní a hebrejské judaistické obce. Inspirace a citace z ní uvádím vždy v poznámkovém aparátu.

³¹ Viz Lasker, *Nacrut, filosofia ve-pulmos be-Provans ha-jehudit*, in: *Cion* 68, 2002, s. 313–34.

Obsah a struktura práce

- I. Úvod – polemická literatura jako literární žánr
- II. Historiografie a metodologie
- III. Pramenné texty a jejich zpracování
- IV. Polemika jako literární druh, žánr či žánrová forma: klasifikace
- V. Defamace a démonizace v polemickém diskurzu
- VI. Vulgární a tělesná témata v polemickém diskurzu
- VII. Žert, satira, ironie a hlubší význam v Igeretu Profiata Durana
- VIII. Barokní parodie I: polemický pijut podle Jigdalu
- IX. Barokní parodie II: Pilpul al-zman zmanim zmanejhem
- X. Závěr

Teoretický a praktický přínos dizertační práce

Polemická literatura má tendenci být stereotypní. Křesťanští teologové interpretují starozákonní tradici kristologicky a legitimizují tak existenci nového náboženství na základě starší tradice. Literatura typu *Adversos Judaeos* vytváří umělý konstrukt polemiky mezi křesťanem a „Židem“, tato pomyslná konfrontace pak napomáhá interní definici nového náboženství. Primární metodou je exegeze hebrejské Bible. Tu však křesťanští exegeté čtou povětšinou v překladu, jenž sám je již interpretací.

Konvertité během vrcholného středověku prostředkují také rabínskou tradici. Výsledkem je ambivalentní vztah k rabínským pramenům. Talmud a midraše jsou na jedné straně kritizovány, cenzurovány či dokonce páleny, na straně druhé je křesťanští polemikové využívají pro dokazování křesťanského učení.

Hebrejská protikřesťanská polemika víceméně v odpovědi sleduje tyto vzorce. Lze říci, že většina hebrejských polemických textů je psána formou exegetického traktátu či kompendia, v nichž jsou argumenty řazeny podle jednotlivých knih Bible. Obsah tedy přirozeně tvoří především interpretace hebrejského Písma, avšak i zde nalezneme argumenty nezapadající do této prvoplánové klasifikace.

Tato studie se snaží mapovat právě ony momenty polemické literatury, které se vymykají běžné klasifikaci. Bylo nutné seznámit se s celým spektrem polemické literatury, jak jej uvádím v kapitole nazvané Pramenné texty a jejich zpracování. Většinu těchto textů jsem četla v některé edici v originálním hebrejském znění a snažila se je analyzovat pomocí literárně kritické metody, jež posuzovala nejen obsah argumentu, ale také literární styl a stylovost

prostředky v něm užitě.

Zajímal mne však nejen literární a stylistický rozbor daného textu, ale především funkce volených prostředků v kontextu historie židovsko-křesťanských vztahů, a to jak z pohledu teologicko-kulturního, tak v souvislostech sociálně-ekonomické dynamiky a politického vývoje.

Úvodní kapitola definuje tyto otázky a následné hypotézy a slouží jako jakési prolegomenon k žánru hebrejské protikřesťanské polemiky. Následuje vyčerpávající přehled dosavadního bádání v této oblasti judaistických studií, včetně zhodnocení metodologického vývoje a možností interdisciplinárních přesahů. Další kapitolu tvoří již výše jmenovaný seznam pramenných textů; ke každé polemice uvádím stručnou charakteristiku a výčet edicí, případně další literaturu. Následně se detailněji věnuji žánrovým formám v rámci polemického literárního žánru a způsobům klasifikace hebrejské protikřesťanské literatury.

Chronologicky na počátek židovsko-křesťanské kontroverze se dostáváme v kapitole pojednávající téma Ježíše a případně i jiných křesťanských motivů, jak se odrážejí v rabínské literatuře pozdní antiky a raného středověku. Rámec datačního vymezení mé práce přesahuje rovněž kapitola následující, která je věnována literatuře typu Toldot Ješu, čili „židovskému evangeliu“. Oba tyto oddíly připojuji především proto, že jak Talmud a midraše, tak i folklórní útvary měly výrazný vliv na pozdější hebrejskou polemickou literaturu, jež kopíruje mnohé jejich motivy. Zároveň však přinejmenším příběhy zachycené v různých variantách Toldot Ješu, přestože nejsou polemikou per se, lze chápat jako jakousi parodii novozákonní zvěsti.

Kapitola nazvaná Defamace a démonizace v polemickém diskurzu mapuje na základě jmen a charakteristik připisovaných protivníkovi vývoj diskurzu o „jiném“ ve škále od definice, zesměšnění a ponížení, až k dehumanizaci a démonizaci. Tyto tendence jsou dobře známé z antijudaistické a později též antisemitské literatury (a jiných médií), má studie se však soustředí především na tuto tematiku v rámci hebrejských zdrojů – čili cílenou na křesťanství a křesťany. To, že snížení pozice oponenta a expresivní vyjádření distance vůči němu posiluje identitu komunity, dokládám nejen na textech řazených do polemického žánru, ale rovněž na jiných typech pramenů – například exegetické literatuře či kronikách.

Obrazy a představy jsou nadány velkou silou. Polemika zahrnující tělesná a mnohdy až vulgární témata je u většinového publika efektivnější než rafinované teologické spekulace. Na nejrůznějších příkladech však dokládám, že takováto „špinavá“ polemika nebyla doménou pouze lidových vrstev. V této kapitole cituji především z knihy Nestor ha-komer a z polemik aškenázského typu, jako byla Sefer nicachon jašan či Sefer Josef ha-mekane.

Do poněkud rafinovanějšího prostředí se dostáváme v kapitole o Igeretu Al tehi ka-avotejcha, jehož autorem je Profiat Duran, známý pod akronymem Efod. Krátce se věnuji jeho

autobiografii a historiografickým hádankám, které vyvstávají kolem této osobnosti. Především pak předkládám téměř celý překlad ironického dopisu do českého jazyka, doprovázený komentářem.

Poslední dvě kapitoly jsou jen jakýmsi nahlédnutím do raně moderní doby. V jedné se zabývám zvláštní formou parodického Jigdalu, která pomocí variace znění známého liturgického útvaru na motivy třinácti článků víry, představuje působivou polemiku s křesťanským konceptem božství. Vypracovala jsem rovněž překlad jedné ze tří známých verzí tohoto textu. Závěrečná pasáž je věnovaná představení textu Pilpul al zman zmanim zmanejhem italského autora Jony Rapy. Jedná se o kuriózní polemiku na téma křesťanského liturgického roku, složenou ve formě parodie pesachové Hagady.

Na všech těchto příkladech jsem se snažila identifikovat principy volby stylových prostředků a polemických forem ve vztahu ke kontextu autora, tedy v souvislosti s jeho konkrétní situací (a situací jeho publika) na pozadí historických událostí. Zřejmě nejprezentněji je toto manifestováno v osobě a díle Profiata Durana.

Jak jsem již několikrát zmínila, zajímaly mne především literární prameny či jejich části, které se formou či obsahem liší od statických kategorií polemických metod. Vyhledávala jsem texty využívající tropů jako je satira, ironie, sarkasmus či parodie s vědomím, že tyto termíny aplikuji z velké části anachronicky, přesto však přesvědčena, že v konceptu existovaly již od biblických dob a v žánru polemické literatury hrají nezastupitelnou roli.

Studium hebrejské polemické literatury s výše uvedenými metodologickými postupy je zatím na počátku. Nakonec mnohé z mnou citovaných textů se ještě nedočkaly kritické edice a některým bylo zatím v rámci judaistických studií věnováno jen minimum pozornosti jako jakýmsi kuriozitám.

V neposlední řadě je přínosem této práce to, že prostředkuje informace o velkém množství primárního materiálu, který (až na nemnohé výjimky v posledních pár letech³²) nebyl dosud v českém kontextu představen.

³² Alžběta Drexlerová, *Jákoab a Ezau na cestě k smíření? Dějiny židovsko-křesťanských vztahů*, Olomouc 2009; Milan Žonca, *Nachmanidovy polemiky*, Praha 2013.

Publikace disertanta

Reader's Digest: How the Christians read the Talmud and how the Jews read the New Testament, přijato do tisku na podzim 2010.

Defamace a démonizace v hebrejské protikřesťanské polemice, přijato k posouzení v květnu 2013 (časopis Religio: Revue pro religionistiku)

Prameny a literatura

Adir ba-marom: sidur le-chol, le-šabat u-le-jamim tovim im targum čechi: nosach aškenaz, přel. Jiří Blažek, Praha: Bergman 2008.

Agobard z Lyonu: *Contra Judicium*, Migne PL 104.

Achimac ben Paltiel: *Megilat Achimac*, (ed.) B. Klar, Jerušalajim: Taršiš 1944.

Amulo z Lyonu: *Epistula contra Iudaeos*, Migne PL 116.

Aristotelés: *Metafyzika*, přel. Antonín Kříž, Praha: Petr Rezek 2008.

Aurelius Augustin: *O Boží obci*, přel. J. Nováková, Praha: Vyšehrad 1950.

Badt, Bertha: *Sei nicht wie Deine Vaeter*, Berlin: Verlag fuer juedische Kunst und Kultur 1920.

Bachja ben Ašer ibn Chalava: *Kad ha-kemach*, (ed.) Chaim D. Šavel, Jerušalajim 1970.

Benjamin ben Moše: *Sefer Tešuvot ha-nocrim*, (ed.) Šlomo Chanoch Degel-Zahav/Goldfahn in: Kovec al-Jad 15, 1899.

Berger, David: *The Jewish-Christian Debate in the High Middle Ages*, Philadelphia: Jewish Publication Society of America 1979.

Breuer, Mordechaj: *Sefer Nizzahon Yashan (Nizzahon Vetus). A Book of Jewish-Christian Polemic*, Ramat Gan: Univerzita Bar Ilan 1978.

Contra Christianos: (ed.) R. M. Berchman, *Porphyry Against the Christians*, Leiden: Brill 2005.

Geiger, Abraham: *Kovec vikuchim*, Breslau 1844.

Habermann, Abraham: *Sefer gezerot Aškenaz ve-Carfat*, Jerušalajim: Sifrej Ofir 1971, (reprint vydání z roku 1945).

Chajim ben Juda ibn Musa: *Magen ve-romach*, (ed.) David Kaufmann in: Bet Talmud 2, 1882, s. 110–125.

Chasdaj Kreskas: *Or ha-Šem*, (ed.) Šlomo Fišer, Jerušalajim 1989 (dostupné online: <http://www.daat.ac.il/daat/vl/tohen.asp?id=153>, ze dne 31. května 2013).

Jair ben Šabtaj z Coreggia: *Cherev pifijot*, (ed.) Juda Rosenthal, Jerušalajim: Mosad ha-rav Kook 1958.

Jakob ben Reuben: *Milchamot ha-Šem*, (ed.) Juda Rosenthal, Jeruŝalajim: Mosad ha-rav Kook 1963.

Jehuda ha-Levi: *Sefer Kuzari*, (ed.) J. Even Šmuel, Tel Aviv: Hocaat dvir 1994.

(Eds.) Jessopp, Augustus / Montagu, R. James, *The Life and Miracles of St William of Norwich*, Cambridge: Cambridge University Press 1896, dostupné online: <http://www.users.globalnet.co.uk/~pardos/ArchiveWilliam.html> (ze dne 11. listopadu 2012).

Jicchak Lupis: *Kur macref ha-emunot ve-mare ha-emet*, (ed.) J. Mayer Samuel, Metz 1847.

Jicchak Pulgar: *Sefer ha-dat*, (ed.) Jakob S. Levinger, Jerusalem: The Chaim Rosenberg School of Jewish Studies 1984.

Jicchak Troki: *Chizuk emuna*, (ed.) Moses Mocatta, London 1851, dostupné online: <http://faithstrengthened.org/FSpartichapter22.html> (ze dne 12. března 2011).

Jom Tov Lipman Mülhausen: *Sefer nicachon*, (ed.) Theodor Hackspan, Altdorf/Norimberk 1644.

Jonah Rappa, *Pilpul al zeman zemanim zemanjhem*, (ed.) George S. Belasco, London: J. Jacobs 1908.

Josef Albo: *Sefer ha-Iqqarim*, (ed.) Isaac Husik, Philadelphia: The Jewish Publication Society of America 1929.

Josef ben Natan Official, *Sefer Josef ha-mekane*, (ed.) Juda Rosenthal, Jeruŝalajim: Mekice nirdamim 1970.

Josef Kimchi: *Sefer ha-brit*: (ed.) Frank E. Talmage, *The Book of Covenant*, Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies 1972. Hebrejsky pak týž, Jeruŝalajim: Bialik Institute 1974.

Juda Arje Modena: *Magen ve-cherev*, (ed.) Šlomo Simonson, *Magen ve-cherev: Chibur neged ha-nacrut me et Jehuda Arje mi-Modena*, Jeruŝalajim: Mekize nirdamim 1960.

Kobler, Franz: *Letters of Jews Through the Ages*, vol. I, London: Ararat Publishing Society 1953.

Krauss, Samuel: *Das Leben Jesu nach jüdischen Quellen*, Hildesheim/New York: Ohlson 1977 (reprint 1. vydání z roku 1902).

Lasker, Daniel J. / Stroumsa, Sarah: *The polemic of Nestor the Priest: Qišsat mujādalat al-usquf and Sefer Nestor ha-komer*, Jerusalem: Ben Zvi Institute 1996.

Lasker, Daniel J.: *The Refutation of the Christian Principles by Hasdai Crescas*. Translation with Introduction and Notes, Albany : State University of New York Press, 1992. Týž, *Bitul ikarej ha-nocrim*, Ramat Gan: Univerzita Bar Ilan 1990.

Limor, Ora: *Die Disputationen zu Ceuta (1179) und Mallorca (1286): Zwei antijüdische Schriften aus dem mittelalterlichen Genua, Monumenta Germaniae Historica, Quellen zur Geistesgeschichte des Mittelalters 15*, München: Hahnsche Buchhandlung 1994. Anglicko-

hebrejská edice: *The Disputation of Majorca 1286: A Critical Edition and Introduction*, Jerusalem: Hebrew University 1985.

Loewinger, Samuel: *Likutim mi-Sefer Magen Avraham*, in: Ha-cofe le-chochmat Jisrael 12, 1928, s. 277–97.

(Ed.) Mathews, H. J.: *Abraham ibn Ezra's Short Commentary on Daniel*, in: (ed.) A. Lövy, *Miscellany of Hebrew Literature*, London: Trübner and Co. 1877.

Mechon-mamre.org (elektronický zdroj pro rabínské prameny a Bibli, ze dne 31. května 2012).

Moše ben Maimon: *Igrot ha-Rambam*, (ed.) J. Šaljat, Jerušalajim 1995.

Moše ben Maimon: *Sefer milot ha-hegion la-Rambam*, (ed.) Jisrael Efrat, New York 1938. (dostupné online: <http://www.hebrewbooks.org/pdfpager.aspx?req=39019>, ze dne 28. května 2013).

Moše ben Maimon: *More nevuchim*, překlad Šmuel ibn Tibon, Vien 1828 (dostupné online: http://www.teachittome.com/seforim2/seforim/moreh_nevuchim_1.pdf, zed ne 31. května 2013); překlad Josef Kafach (<http://www.daat.ac.il/daat/mahshevt/more/shaar-2.htm>, ze dne 31. května 2013); překlad Michael Schwarz (<http://press.tau.ac.il/perplexed/toc.asp>, ze dne 31. května 2013).

Moše ben Nachman: *Kitvej Ramban*, (ed.) Chaim D. Šavel, Jerušalajim: Mosad ha-rav Kook 1971 (2. vydání).

Neubauer, Adolf / Driver, S. R.: *The Fifty-Third Chapter of Isaiah according to the Jewish Interpreters I, II*, New York: Ktav 1969.

Neubauer, Adolf / Stern, Maurice: *Hebräische Berichte über die Judenverfolgungen während der Kreuzzüge*, Berlin: L. Simion 1892.

Ocar vikuchim, (ed.) Juda David Eisenstein, New York 1928.

Ocar masaot, (ed.) Juda David Eisenstein, New York 1927.

Odo z Tournai: *Disputatio*, Migne PL 160.

Petr Abelard: *Ethical Writings, the complete texts of Ethics and Dialogue Between a Philosopher, a Jew and a Christian*, přel. Paul Vincent Spade, Indianapolis: Hackett Publishing Company 1995.

Pablo Alvarez: *Epistolae*, Migne PL 121.

Petr Alfonsi: *Dialogi contra Iudaeos*, Migne PL 157.

Petrus Alfonsi: *Dialogue Against the Jews*, přel. I. M. Resnick, Washington: Catholic University of America Press 2006.

Petr z Blois, *Contra perfidiam Judaeorum*, Migne PL 207.

Petr Venerabilis, *Tractatus adversus Judaeorum inveteratam duritiem*, Migne PL 189.

- Posnanski, Adolf: *Schiloh. Ein Beitrag zur Geschichte der Messiaslehre*, Leipzig: J. C. Hinrichs 1904.
- Raimundus Martini: *Pugio fidei adversus Mauros et Judaeos*, Leipzig: F. Lanckisi 1687, reprint Farnborough: Gregg 1967.
- Sefer chasidim*, (ed.) J. Wistinetzki / J. Freeman, New York 1960.
- Sefer Josipon*, (ed.) David Flusser, Jeruŝalajim: Mosad Bialik 1978.
- Sefer Tam u-Muad: A Jewish Life of Jesus*, (ed.) Michael Krupp, Jeruŝalajim: Lee Achim Sefarim 2001.
- Sefer Toldos Jeschu. Vom Leben und Sterben des Juden Jeschu. Eine juedische Erzaehlung.* (Faksimile Ausgabe des Erstdrucks Altdorf 1681), (ed.) Michael Krupp, Jeruŝalajim: Lee Achim Sefarim 2001.
- Shamir, Yehuda: *Rabbi Moses ha-Kohen of Tordesillas and his Book Ezer ha-emunah: A Chapter in the History of the Judeo-Christian Controversy*, Leiden: Brill 1975.
- Schatzmiller, Joseph: *Le deuxieme controverse de Paris*, Paris/Louvain: E. Peeters 1994.
- Schlichting, Gunter: *Ein judisches Leben Jesu*, Tubingen: Mohr 1982.
- Stanislaus, Simon: *Mose ben Salomo von Salerno und seine philosophischen Auseinandersetzungen mit den Lehren des Christentums*, Diss. Universität Breslau 1931.
- Stroumsa, Sarah: *Dawud ibn Marwan al-Muqammis's Twenty Chapters*, Leiden/New York/Kobenhavn/Koeln: Brill 1989.
- Šlomo ben Moše ben Jekutiel: *Edut ha-Šem neemana*, (ed.) Juda Rosenthal, in: *Mechkarim u-mekorot*, Jeruŝalajim 1967.
- Šlomo ben Adret: *Še'elot u-Tšuvot ha-Rašba*, Piotrków 1883, (reprint Jeruŝalajim 1970).
- Šlomo ibn Verga: *Ševet Jehuda*, (ed.) E. Šochat / J. Baer, Jeruŝalajim 1947.
- Talmage, Frank E.: *Kitvej pulmos le-Profiat Duran*, Jeruŝalajim: Merkaz Zalman Šazar / Merkaz Dinur 1981.
- Tela Ignae Satanae*, (ed.) Johann Christophe Wagenseil, Altdorf 1681.
- Tertulian: *Apology*, přel. T. R. Glover, London/Cambridge MA.: Harvard University Press 1953,
- Tomáš Akvinský: *Summa Theologiae*, (eds.) William P. Baumgarth / Richard J. Regan, *On Law, Morality and Politics*, Cambridge/Indianapolis: Hackett Press 1988.

Encyklopedie, slovníky, pomocná literatura

Alcalay, Reuben: *Milon ivri-angli šalem (The Complete Hebrew-English Dictionary)*, Ramat Gan / Jerušalajim: Hocaat Mecada 1986.

Ben Jehuda, Eliezer: *Milon ha-lašon ha-ivri ha-ješana*, Berlin/Schönberg, 1912–1946.

Compactmemory.de (elektronický zdroj pro německojazyčné judaistické časopisy, ze dne 31. května 2013).

Dictionary of the Middle Ages, (ed.) Joseph R. Strayer, New York: Charles Scribner's Sons 1982–1988.

Encyclopaedia Judaica, Jerusalem 1972. (Druhé vydání: Detroit/New York/Jerusalem: Thomson Gale / Keter 2007.)

Encyclopaedia Judaica, Berlin: Verlag Eschkol A.-G. 1928–1934.

The Encyclopedia of Religion, (ed.) Mircea Eliade, New York: The Free Press/ MacMillan 1987.

Even Šošan, Avraham: *Ha-milon ha-ivri ha-merukaz*, Jerušalajim: Kirjat Sefer 1988.

Ginzberg, Louis: *Legends of the Jews*, Philadelphia: The Jewish Publication Society of America 1947, dostupné online: http://philologos.org/__eb-lotj/default.htm, (ze dne 13. května 2012).

Jewishencyclopedia.com (ze dne 31. května 2013).

The Jewish Encyclopedia, New York: Funk and Wagnalls 1901–1906.

Rabbinovicz, Raphael N.: *Dikdukej soferim: Variiae Lectiones in Mischnam et in Talmud Babylonicum*, reprint Jerušalajim 2001–2002.

(Eds.) Rengstorf, Karl Heinz / von Kortzfleisch, Siegfried: *Kirche und Synagoge: Handbuch zur Geschichte von Christen und Juden*, München: Dt. Taschenbuch Verlag 1968; 1970.

Waxman, Meyer: *A History of Jewish Literature*, vol. III, (kapitola: Polemics and Apologetics), New York: Bloch publishing Company 1943.

Literatura

Abramson, Henry: *A Ready Hatred: Depictions of the Jewish Woman in Medieval Antisemitic Art and Caricature*, in: PAAJR, 62, 1996, s. 1–18.

Abulafia, Anna Sapir: *The Interrelationship between the Hebrew Chronicles of the First Crusade*, in: *Journal of Semitic Studies* 27, 1982.

Abulafia, Anna Sapir: *Invectives against Christianity in the Hebrew Chronicles of the First Crusade*, in: (ed.) P.W.Edbury, *Papers read at the First Conference of the Society for Study of the Crusades*, Cardiff 1985.

(Ed.) Abulafia, Anna Sapir: *Christians and Jews in the Twelfth-Century Renaissance*, London/New York: Routledge 1995.

- (ed.) Anna Sapir Abulafia, *Religious Violence Between Christians and Jews*, London/New York: Palgrave Macmillan 2002.
- (Ed.) Agus, Jacob: *Judaism and Christianity: Selected Accounts 1892–1962*, New York 1973.
- Assis, Yom Tov: *The Papal Inquisition and Aragonese Jewry in the Early Fourteenth Century*, in: *Medieval Studies* 49, 1987, s. 391–410.
- (Eds.) Assis, Yom Tov / Toch, Michael / Cohen, Jeremy / Limor, Ora / Kedar, Aaron: *Jehudim mul ha-clav: Gezejrot tatnu ba-historija u-va-historiografija*, Jerušalajim 2000.
- Baer, Jicchak: *Le-vikoret ha-vikuchim šel rabi Jechiel mi-Paris ve-šel rabi Moše ben Nachman*, in: *Tarbic* 2, 1930–31, s. 172–87.
- Baer, Jicchak (Fritz): *History of the Jews in Christian Spain*, 2 vols., Philadelphia: Jewish Publication Society of America 1961; 1966.
- Bacher, Wilhelm: *Judaeo-Christian Polemics in the Zohar*, *JQR* 3, 1891.
- Bachtin, Michail Michajlovič: *Francois Rabelais a lidová kultura středověku a renesance*, Praha: Argo 2007.
- Baron, Salo Wittmayer: *A Social and Religious History of the Jews*, 27 vols., NY NY/London/Philadelphia: Columbia University Press 1952–83.
- Basser, Herbert W.: *Studies in Exegesis. Christian Critiques of Jewish Law and Rabbinic Responses 70–300 C.E.*, Boston/Leiden: Brill 2002.
- Beinart, Haim: *Conversos on Trial: The Inquisition in Ciudad Real*, Jerusalem: Magnes Press Hebrew University 1981.
- Beinart, Haim: *The Expulsion of the Jews from Spain*, Oxford/Portland: The Littman Library of Jewish Civilization 2002.
- Benjamin, Walter: *Dílo a jeho zdroj*, Praha: Odeon 1979.
- Ben-Sasson, Haim H.: *Jewish-Christian Disputation in the Setting of Humanism and Reformation in the German Empire*, in: *HTR* 59, 1966, s. 369–90.
- Ben-Sasson, Haim H.: *A History of the Jewish People*, Cambridge, MA: Harvard University Press 1976.
- Ben-Sasson, Haim H.: *Disputation and Polemics*, heslo in: *EJ* VI, s. 79–103.
- Ben-Shalom, Ram: *Vikuach Tortosa, Visente Ferer ve-baajat ha-anusim*, in: *Cion* 56, 1991, s. 20–45.
- Ben-Shalom, Ram: *Between Official and Private Dispute: The Case of Christian Spain and Provence in the Late Middle Ages*, in: *AJS Review* 27, 2003, s. 23–72.
- Berger, David: *Gilbert Crispin, Allan of Lille, and Jacob ben Reuben: A Study in the Transmission of Medieval Polemic*, in: *Speculum* 49, 1974, s. 34–47.

- Berger, David: *Christian Heresy and Jewish Polemic in the Twelfth and Thirteenth Centuries*, in: HTR 68, 1975, s. 287–303.
- Berger, David: *Mission to the Jews and Jewish-Christian Contacts in the Polemical Literature of the High Middle Ages*, in: AHR 91, 1986, s. 576–591.
- Berger, David: *Jewish-Christian Debate in the High Middle Ages*, in: (ed.) Jeremy Cohen, *Essential Papers on Judaism and Christianity in Conflict*, New York: New York University Press 1991, s. 484–513.
- Bergman, J.: *Deux polémistes juifs italiens*, in: REJ 40, 1900, s. 188–205.
- Bettan, Israel: *Studies in Jewish Preaching*, Cincinnati: University Press of America 1939.
- Biale, David: *Counter-History and Jewish Polemics Against Christianity: The Sefer toldot yeshu anf the Sefer zerubavel*, in: Jewish Social Studies 6, 1999, s. 130–145.
- Biale, David: *Historical Heresies and Modern Jewish Identity*, in: JSS 8, 2002, s. 112–132.
- (Ed.) Biale, David: *Cultures of the Jews: A New History*, New York: Schocken 2002.
- Bland, Kalman: *Medieval Jewish Aesthetics: Maimonides, Body, and Scripture in Profiat Duran*, in: Journal of the History of Ideas 54, 1993, s. 533–559.
- Blumenkranz, Bernhard: *Die Judenpredigt Augustins*, Basel: Helbing / Lichtenhahn 1946.
- Blumenkranz, Bernhard: *Juifs et Chrétiens dans le monde occidental, 430–1096*, Paris: Mouton 1960.
- Blumenkranz, Bernhard: *Les Auteurs Chrétiens Latins du Moyen Age: sur les juifs et le judaïsme*, Paris: Mouton 1963.
- Bowman, Steven B.: *Josephus in Byzantium*, in: (eds.) Louis H. Feldman / Gohei Hata, *Josephus, Judaism and Christianity*, Detroit: Wayne State University Press 1987, s. 362–385.
- Boyarin, Daniel: *Dying for God: Martyrdom and the Making of Christianity and Judaism*, Stanford: Stanford University Press 1999.
- Chazan, Robert: *Medieval Jewry in Northern France: A Political and Social History*, Baltimore/London: Johns Hopkins University Press 1973.
- Chazan, Robert: *Confrontation in a Synagogue in Narbonne: A Christian Sermon and a Jewish Reply*, in: HTR 67, 1974, s. 437–57.
- Chazan, Robert: *From Friar Paul to Friar Raymond: The Development of Innovative Missionizing Argumentation*, in: HTR 76, 1983, s. 289–306.
- Chazan, Robert: *European Jewry and the First Crusade*, Berkeley/Los Angeles: University of California Press 1987.
- Chazan, Robert: *Daggers of Faith: Thirteenth-Century Missionizing and Jewish Response*, Berkeley/Los Angeles: University of California Press 1989.

- Chazan, Robert: *Barcelona and Beyond: The Disputation of 1263 and Its Aftermath*, Berkeley/Los Angeles: University of California Press 1992.
- Chazan, Robert: *Joseph Kimchi's Sefer ha-Berit: Pathbreaking Medieval Jewish Apologetics*, in: HTR 85, 1992, s. 417-32.
- Chazan, Robert: *The Letter of R. Jacob Ben Elijah to Friar Paul*, in: Jewish History 6, 1992, s. 51-63.
- Chazan, Robert: *Medieval Stereotypes and Modern Antisemitism*, Berkeley/Los Angeles/London: University of California Press 1997.
- Chazan, Robert: *God, Humanity and History: The Hebrew First-Crusade Narratives*, Berkeley/Los Angeles : University of California Press 2000.
- Chazan, Robert: *Fashioning Jewish Identity in Medieval Western Christendom*, Cambridge: Cambridge University Press 2004.
- Chotzner, Joseph: *Hebrew Humour and Other Essays*, London: Luzac 1905
- Clamant, Henry N.: *Jewish Images in the Christian Church: Art as the Mirror of the Jewish-Christian Conflict 200-1250 C.E.*, Macon: Mercer University Press 2000.
- Cohen, Gerson D.: *Esau as Symbol in Early Medieval Thought*, in: (ed.) Alexander Altmann, *Jewish Medieval and Renaissance Studies*, Cambridge MA: Harvard University Press 1967, s. 19-49.
- Cohen, Jeremy: *Original Sin as the Evil Inclination – A Polemicist's Appreciation of Human Nature*, in: HTR 73, 1980, s. 495-520.
- Cohen, Jeremy: *The Friars and the Jews: The Evolution of Medieval Anti-Judaism*, Ithaca: Cornell University Press 1982.
- Cohen, Jeremy: *Scholarship and Intolerance in the Medieval Academy: The Study and Evaluation of Judaism in European Christendom*, in: AHR 91, 1986, s. 592-613.
- (Ed.) Cohen, Jeremy: *Essential Papers on Judaism and Christianity in Conflict: From Late Antiquity to the Reformation*, New York: New York University Press 1991.
- Cohen, Jeremy: *Toward a Functional Classification of Jewish Anti-Christian Polemics in the High Middle Ages*, in: (eds.) Bernard Lewis / Friedrich Niewöhner, *Religionsgespräche im Mittelalter*, Wiesbaden: Harrassowitz 1992, s. 93-114.
- Cohen, Jeremy: *Profiat Duran's the Reproach of the Gentiles and the Development of Jewish Anti-Christian Polemic*, in: (ed.) Daniel Carpi et al., *Shlomo Simonsohn Jubilee Volume: Studies on the History of the Jews in the Middle Ages and Renaissance Period*, Tel Aviv: Tel Aviv University 1993, s. 71-83.
- (Ed.) Cohen, Jeremy: *From Witness to Witchcraft: Jews and Judaism in Medieval Christian Thought*, Wiesbaden: Harrassowitz 1997.

- (Ed.) Cohen, Jeremy: *Living Letters of the Law: Ideas of the Jew in Medieval Christianity*, Berkeley/Los Angeles/London: University of California Press 1999.
- Cohen, Jeremy: *Sanctifying the Name of God: Jewish Martyrs and Jewish Memories of the First Crusade*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press 2004.
- Cohen, Martin: *Reflections on the Text and Context of the Disputation of Barcelona*, in: HUCA 35, 1964, s. 157–92.
- Cuffel, Alexandra: *Gendering Disgust in Medieval Religious Polemic*, Notre Dame: University of Notre Dame Press 2007.
- Dahan, Gilbert: *The Christian Polemic against the Jews in the Middle Ages*, Notre Dame: University of Notre Dame Press 1991.
- Dahan, Gilbert: *Les intellectuels chrétiens et les juifs au moyen age*, Paris: Cerf 1990.
- Davidson, Israel: *The Author of the Poem Zichron sefer nicachon*, JQR 18, 1928, s. 259–265
- Davidson, Israel: *Note on Zichron Sefer Nizahon*, in: JQR 19, 1928, s. 75–76.
- Davidson, Israel: *Parody in Jewish Literature*, New York: Columbia University Press 1907
- De Rossi, J.B.: *Bibliotheca Judaica Anti-Christiana*, Parma 1800.
- Deutsch, Jaacov: *Edujot al-nusach kedom šel Toldot Ješu*, in: Tarbic 69, 2000, s. 177– 192.
- (Ed.) Dinur, Ben Cion: *Jisrael ba-gola*, Tel Aviv 1958–72.
- Douglas, Mary: *Purity and Danger: An Analysis of the Concepts of Pollution and Taboo*, London/New York: Routledge 1966.
- Drexlerová, Alžběta: *Jákob a Ezau na cestě k smíření? Dějiny židovsko-křesťanských vztahů*, Olomouc: Univerzita Palackého 2009.
- Ehrlich, Uri / Langer, Ruth: *The Earliest Texts of the Birkat Haminim*, in: HUCA 76, 2006, s. 63–112.
- Einbinder, Susan: *Beautiful Death: Jewish Poetry and Martyrdom in Medieval France*, Princeton/Oxford: Princeton University Press 2002.
- Eisenberg, Saadia R.: *Reading Medieval Religious Disputation. The 1240 “Debate” Between Rabbi Yehiel of Paris and Friar Nicholas Donin*, Diss. University of Michigan 2008.
- Elukin, Jonathan: *Living Together, Living Apart: Rethinking Jewish-Christian Relations in the Middle Ages*, Princeton: Princeton University Press 2007.
- Emery, Richard W.: *The Black Death of Perpignan*, in: Speculum 42, 1967, s. 611–23.
- Emery, Richard W.: *New Light on Profiat Duran “The Efodi”*, in JQR 58, 1967–68, s. 328–337.
- Feliu, Eduard: *Profiat Duran: Al tehi ka-avotekha*, in: Calls 1, 1986, s. 53–77.
- Flannery, Edward H.: *The Anguish of the Jews: Twenty-three centuries of Anti-Semitism*, NY: Macmillan 1965.
- Foucault, Michel: *Myšlení vnějšku*, Praha: Hermann a synové 1996.

- Fox, Martin: *Nachmanides on the Status of Aggadot: Perspectives on the Disputation at Barcelona, 1263*, in: *Collected Essays on Philosophy and on Judaism*, vol. II, Lanham: University Press of America 2003, s.133–150.
- Frank, Daniel / Leaman, Oliver: *The Cambridge Companion to Medieval Jewish Philosophy*, Cambridge: Cambridge University Press 2003.
- Friedman, Jerome: *The Reformation and Jewish Antichristian Polemics*, in: *Bibliothèque d'Humanisme et de Renaissance* 41, 1979, s. 83–97.
- Frow, John: *Genre: The New Critical Idiom*, New York: Routledge 2005.
- Funkelstein, Amos: *Basic Types of Christian Anti-Jewish Polemics in the Later Middle Ages*, in: *Viator* 2, 1971, s. 373–389.
- Funkelstein, Amos: *Ha-tmurot ba-vikuach še-bejn jehudim le-nocrim be-mea ha-12*, in: *Tarbic* 33, 1968.
- Funkelstein, Amos: *Perceptions in Jewish History*, Berkeley/Los Angeles : University of California Press 1993.
- Gampel, Benjamin R.: *A Letter to a Wayward Teacher: The Transformation of Sephardic Culture in Christian Iberia*, in: (ed.) David Biale, *Cultures of the Jews*, NY: Schocken 2002, s. 389–440.
- Gershowitz, Libby: *Shem Tov Ibn Shaprut's Gospel of Matthew*, in: *Frank Talmage Memorial Volume* 1993, s. 297–322.
- (Eds.) Gilman, Sander L. / Katz, Steven T.: *Anti-semitism in times of crisis*, New York: New York University Press 1991.
- Goldstein, Morris: *Jesus in Jewish Tradition*, New York: Macmillan 1950.
- Grabois, Arye: *The Hebraica Veritas and Jewish-Christian Intellectual Relations in the Twelfth Century*, in: *Speculum* 1, 1975, s. 613–634.
- Graetz, Heinrich: *Popular History of the Jews*, New York: Hebrew Publishing Company 1919.
- Grayzel, Solomon: *The Church and the Jews in the XIIIth Century*, Philadelphia: The Dropsie College 1933.
- Gross, Avraham: *The world of Rabbi Abraham*, Diss. Harvard University 1982.
- Gross, Avraham: *Ha-satan ve-ha-nacrut: Demonologizacia šel ha-nacrut be-kitvej Avraham Saba*, in: *Cion* 58, 1993, s. 91–105.
- Gutwirth, Eleazar: *Conversion to Christianity Amongst Fifteenth-Century Spanish Jews: An Alternative Explanation*, in: *Shlomo Simonsohn Jubilee Volume: Studies on the History of the Jews in the Middle Ages and Renaissance Period*, Tel Aviv: Tel Aviv University 1993, s. 97–121.
- Hames, Harvey J.: *It Takes Three to Tango: Ramon Llull, Solomon ibn Adret and Alfonso of Valladolid Debate the Trinity*, in: *Medieval Encounters* 15, 2009.

- (Ed.) Haverkamp, Alfred: *Juden und Christen zur Zeit der Kreuzzüge* (Vorträge und Forschungen 47), Sigmaringen: Jan Thorbecke 1999.
- Herford, Robert Travers: *Christianity in Talmud and Midrash*, London 1903. Reprint 1975 and 2007.
- Herskowitz, William: *Judaeo-Christian Dialogue in Provence as Reflected in Milhemet Mizvah of R. Meir ha-Meili*, Diss. Yeshiva University 1974.
- Horbury, William: *A Critical Examination of the Toledoth Jeshu*, Diss. University of Cambridge 1971.
- Horbury, William: *Jews and Christians in contact and controversy*, Edinburgh: T&T Clark 1998.
- Idel, Moshe: *Ha-jachas le-nacrut be-Sefer ha-mashiv*, in: *Cion* 46, 1981.
- Kahn, Zadoc: *Le livre de Joseph le Zélateur*, in: *REJ* 1, 1880 s. 222–246; *REJ* 3, 1881, s. 1–38.
- Alexander Kaminka, *Note on Meshullam ben Uri*, in: *JQR* 18, 1928, s. 437.
- Katz, Jacob: *Exclusiveness and Tolerance: Studies in Jewish-Gentile Relations in Medieval and Modern Times*, New York: Oxford University Press 1961.
- Katz, Jacob: *Tradition and Crisis: Jewish Society at the End of the Middle Ages*, New York: Schocken Books 1994.
- Kaufmann, Juda: *Rabbi Yom Tov Lipmann Muelhausen*, New York 1927.
- Kellner, Menachem: *Dogma in Medieval Jewish Thought*, Oxford: Oxford University Press 1986.
- Kimelman, Reuven: *Birkat Ha-Minim and the Lack of Evidence for an Anti-Christian Jewish Prayer in Late Antiquity*, in: (ed.) E. P. Sanders, *Jewish and Christian Self-Definition*, London: SCM Press 1981, s. 115–156.
- Kisch, Guido: *The Jews in Medieval Germany: A Study in their Legal and Social Status*, Chicago: The Chicago University Press 1949.
- Kozodoy, Maud: *The Life and Works of Profiat Duran*, Diss. Jewish Theological Seminary 2006.
- Krauss, Samuel: *Un atlas juif des statues de la Vierge Marie*, in: *REJ* 48, 1904, s. 82–93.
- Krauss, Samuel: *Un fragment araméen du Toldoth Yeschou*, in: *REJ* 61, 1910, s. 126–30; 62, 1911, s. 28–37.
- Krauss, Samuel / Horbury, William: *The Jewish-Christian Controversy*, Tübingen: J. C. B. Mohr 1995.
- Krieger, Judith Gale: *Pablo Santa María: His Epoch, Life and Hebrew and Spanish Literary Production*, Diss. University of California 1988.
- Landau, L.: *Das apologetische Schreiben des Joshua Lorki*, Antwerpen: Teitelbaum/Boxenbaum 1906.
- Langmuir, Gavin I.: *Toward a Definition of Antisemitism*, Berkeley/Los Angeles/ London: University of California Press 1996.

- Lapide, Pinchas: *Hebrew in the Church: The Foundations of Jewish-Christian Dialogue*, Grand Rapids: B. Eerdmans Publishing 1984.
- Lasker, Daniel J.: *Averroistic Trends in Jewish-Christian Polemics in the Late Middle Ages*, in: *Speculum* 55, 1980, s. 294–304.
- Lasker, Daniel J.: *The Transubstantiation, Elias's Chair, Plato, and Jewish-Christian Debate*, in: *REJ* 143, 1984, s. 32–39.
- Lasker, Daniel J.: *Jewish Critique of Christianity under Islam*, in: *PAAJR* 57, 1990–91, s. 121–53.
- Lasker, Daniel J.: *Jewish-Christian Polemics at the Turning Point: Jewish Evidence from the Twelfth Century*, in: *HTR* 89, 1996, s. 161–173.
- Lasker, Daniel J.: *Popular Polemics and Philosophical Truth in the Medieval Jewish Critique of Christianity*, in: *The Journal of Jewish Thought and Philosophy* 8, 1999, s. 243–259.
- Lasker, Daniel J.: *Nacrut, filosofia ve-pulmos be-Provans ha-jehudit*, in: *Cion* 68, 2002, s. 313–34.
- Lasker, Daniel J.: *Jewish Philosophical Polemics Against Christianity in the Middle Ages*, New York: Ktav 1977; druhé rozšířené vydání Oxford/Portland: The Littman Library of Jewish Civilization 2007.
- Lasker, Daniel J.: *Reflections of the medieval Jewish-Christian debate in the Theological-Political Treatise and the Epistles*, in: (eds.) Yitzhak Y. Melamed / Michael A. Rosenthal, *Spinoza's Theological-Political Treatise: A Critical Guide*, Cambridge: Cambridge University Press 2010
- Lasker, Daniel J.: *The Jewish Critique of Christianity: In Search of a New Narrative*, in: *Studies in Christian-Jewish Relations* 6, 2011.
- Lauterbach, Jacob Z.: *The Ancient Jewish Allegorists in Talmud and Midrash*, in: *JQR N.S.* 1, 1911, s. 291–333.
- Le Christianisme au miroir du judaïsme* (Colloque du Collège des Études Juives de l'AIU 2001) in: *Pardes* 35, 2003.
- Le Goff, Jacques / Montrémy, Jean-Maurice: *Un long Moyen Age*, in: *A la recherche du Moyen Age*, Paris: Louis Audibert Editions 2003. V českém překladu *Hledání středověku*, Praha: Vyšehrad 2005.
- Lévi, Israel: *L'Apocalypse de Zorobabel et le roi de Perse Siroes*, in: *REJ* 68, 1914; 69, 1915; 71, 1920. (Eds.) Lewis, Bernard / Niewöhner, Friedrich: *Religionsgespräche im Mittelalter*, Wiesbaden: Otto Harrassowitz 1992.
- Liebes, Yehuda: *Christian Influences on the Zohar*, in: *Jerusalem Studies in Jewish Thought* 2, 1983, s. 40–45.
- Lightstone, Jack: *Christian Anti-Judaism in its Judaic Mirror: The Judaic context of Early Christianity Revisited*. In: (ed.) Wilson *Anti-Judaism in Early Christianity*, s. 110.

Miriam S. Taylor, *Anti-Judaism and Early Christian Identity: A Critique of Scholarly Consensus*, Leiden: Brill 1994.

Limor, Ora: *Die Disputationen zu Ceuta (1179) und Mallorca (1286): Zwei antijüdische Schriften aus dem mittelalterlichen Genua*, *Monumenta Germaniae Historica, Quellen zur Geistesgeschichte des Mittelalters* 15, München: MGH 1994. English-Hebrew bilingual edition: *The Disputation of Majorca 1286: A Critical Edition and Introduction*, Jerusalem: Hebrew University 1985.

(Eds.) Limor, Ora / Stroumsa, Guy G.: *Contra Iudaeos: Ancient and Medieval Polemics between Christians and Jews*, Tübingen: J. C. B. Mohr 1996.

Limor, Ora: *The Erection of Essential Boundaries: Christians and Jews*, in: (ed.) Jeremy Cohen, *Living Letters of the Law: Ideas of the Jew in Medieval Christianity*, Berkeley, LA and London: University of California Press 1999.

Limor, Ora / Yuval, Israel Jacob: *Scepticism and Conversion: Jews, Christians, and Doubters in Sefer ha-Nizzahon*, in: (eds.) A. P. Coudert / J. S. Shoulson, *Hebraica Veritas? Christian Hebraists and the Study of Judaism in Early Modern Europe*, Philadelphia: University of Pennsylvania 2004, s. 159–180.

Limor, Ora: *Polemical Varieties: Religious Disputation in 13th Century Spain*, in: *Iberia Judaica II*, 2010, s. 55–79.

Lipton, Sara: *Images of Intolerance: The Representation of Jews and Judaism in the Bible moralisé*, Berkeley/Los Angeles/London: University of California Press 1999

Loeb, Isidore: *La controverse de 1240 sur le Talmud*, in: REJ 2–3, 1881.

Loeb, Isidore: *La controverse de 1263 a Barcelone*, in: REJ 15, 1887.

Loeb, Isidore: *Polemistes chrétiens et juifs en France et en Espagne*, in: REJ 18, 1889, s. 219–242.

Loevinger, Samuel: *Recherches sur l'oeuvre apologotique d'Abraham Farissol*, in: REJ 105, 1939, s. 23–52.

Lukyn Williams, A.: *Adversus Iudaeos: A Bird's-Eye View of Christian Apologiae until the Renaissance*, Cambridge: Cambridge University Press 1935.

Maccoby, Haim: *Judaism on Trial: Jewish-Christian Disputation in the Middle Ages*, London: The Littman Library of Jewish Civilization 1993.

Maier, Johann: *Jesus von Nazareth in der Talmudischen Überlieferung*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1978.

Malkiel, David: *Destruction and Conversion – Intention and Reaction, Crusaders and Jews*, in 1096, in: *Jewish History* 15, 2001, s. 257–280.

Malkiel, David: *Ha-pulmos ha-jehudi-nocri be-erev ha-et ha-chadaša. Jehošua Segre mi-Scandiano ve-chiburo Ašem talui*, Jerušalajim: The Dinur Centre 2004.

- Mann, Jacob: *Une source de l'Histoire juive au XIIIeme siecle. La lettre polémique de Jacob b. Elie a Pablo Christiani*, in: REJ 82,1926, s.363-377,
- Marcus, Ivan G.: *From Politics to Martyrdom: Shifting Paradigms in the Hebrew Narratives of the 1096 Crusading Riots*, in: Prooftext 2, 1982, s. 40-52.
- Marcus, Ivan G.: *Hierarchies, Religious Boundaries and Jewish Spirituality in Medieval Germany*, in: Jewish History 1, 1986, pp. 7-26.
- Marcus, Ivan G.: *Une communauté pieuse et le doute mourir pour la Sanctification du Nom (Qiddouch ha-Chem) en Achkenaz (Europe du Nord) et l'histoire de rabbi Amnon de Mayence*, in: Annales Histoire, Sciences Sociales 5, 1994, s. 1031-1047.
- Marcus, Ivan G.: *Rituals of Childhood: Jewish Acculturation in Europe*, New Haven: Yale University Press 1996.
- Marcus, Ivan G.: *A Jewish-Christian Symbiosis: The Culture of Early Ashkenaz*, in: (ed.) David Biale, *Cultures of the Jews*, New York: Schocken Books 2002.
- Martin, John D.: *The Depiction of Jews in the Carnival Plays and Comedies of Hans Folz and Hans Sachs in Early Modern Nuremberg*, in: Baylor Journal of Theatre and Performance 3, 2006, s. 43-65.
- Marx, Alexander: *List of Poems on the Articles of the Creed*, in: JQR N.S. 9, 1918-1919, s. 303-336.
- Marx, Alexander: *The Polemical Manuscripts in the Library of the Jewish Theological Seminary of America*, in: Studies in Jewish Bibliography in Memory of Abraham Solomon Freidus, New York: The Alexander Kohut Memorial Foundation 1929.
- Michael, Robert: *A History of Catholic Antisemitism: The Dark Side of the Church*, New York: Palgrave/Macmillan 2008.
- Mitchell, W. J. T.: *Iconology: Image, Text, Ideology*, Chicago/London: The University of Chicago Press 1987.
- Mueller, Daniella: *Our Image of 'Others' and Our Own Identity*, in: (eds.) Willem van Asselt, Paul van Geest, D. Mueller, Theo Salemink, *Iconoclasm and Iconoclasm: Struggle for Religious Identity*, Leiden/Boston: Brill 2007, pp. 107-108.
- Netanyahu, Benzion: *The Marranos of Spain: From the Late 14th Century to the Early 16th Century*, Ithaca/London: Cornell University Press 1999 (3. vydání).
- Nirenberg, David: *Communities of Violence: Persecution of Minorities in the Middle Ages*, Princeton: Princeton University Press 1996.
- Nirenberg, David: *Conversion, Sex, and Segregation: Iberian Jews and Christians in Fifteenth-Century Spain*, in: AHR 107, 2002, s. 1065-93.
- Nirenberg, David: *Mass Conversions and Genealogical Mentalities: Jews and Christians in Fifteenth-Century Spain*, in: Past and Present 174, 2002, s. 3-41.

- David Nirenberg, *Was There Race Before Modernity? The Example of 'Jewish' Blood in Late Medieval Spain*, in: (eds.) Miriam Eliav-Feldon, Benjamin Isaac, Joseph Ziegler, *The Origins of Racism in the West*, Cambridge 2009.
- Parkes, James: *The Conflict of the Church and the Synagogue*, New York: Atheneum 1969.
- Podet, Howard: *A Translation of the Magen Wa-Hereb by Leon Modena 1571–1648: Christianity Through a Rabbi's Eyes*, Lewiston: Edwin Mellen Press 2001.
- Poliakov, Leon: *The History of Antisemitism*, Pennsylvania 2003 (1. vydání dílů 1955, 1961, 1975).
- Posnanski, Adolf: *Schiloh. Ein Beitrag zur Geschichte der Messiaslehre*, Leipzig: J. C. Hinrichs 1904.
- Posnanski, Adolf: *Sefer Kelimat ha-Goyim, Chibro Maestro Profiat Duran mi-Perpiniano bi-šnat 5157*, in: *Ha-cofe me-erec ha-ger* III, 1914, s. 99–101; IV, 1915, s. 125–32.
- Posnanski, Adolf: *Disputation a Tortosa et San Mateo 1413-14*, in: REJ 74,1922, s. 17–39, 160–68; REJ 75, 1923, s. 74–88, 187–204; REJ 76, 1923, s. 37–46.
- Pourjavady, Reza / Schmidtke, Sabine: *A Jewish Philosopher of Bagdad: Izzl al-Dawla Ibn Kammuna and His Writings*, Leiden: Brill 2006.
- Radford Ruether, Rosemary: *Faith and Fratricide: The Theological Roots of Anti-Semitism*, New York: The Seabury Press 1974.
- Rankin, O. S.: *Jewish Religious Polemics*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1956.
- Reumbaum, Joel: *The New Testament in Medieval Jewish Anti-Christian Polemics*, Diss. University of California 1975.
- Rembaum, Joel J.: *The Development of a Jewish Tradition regarding Isaiah 53*, in: *Harvard Theological Review* 75, 1982, pp. 289–311.
- Rembaum, Joel E.: *Medieval Jewish Criticism of the Christian Doctrine of Original Sin*, in: *AJS Review* 7/8, 1982/83, s. 353–82.
- Resnick, Irven M.: *Odo of Tournai: On Original Sin, and a Disputation with the Jew, Leo, Concerning the Advent of Christ, the Son of God*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press 1994.
- Resnick, Irven M.: *Odo of Tournai and the Dehumanization of Medieval Jews: A Reexamination*, in: *JQR* 98, 2008, s. 471–484.
- Rieger, Paul: *The Foundation of Rome in the Talmud*, in: *JQR* 16, 1926, s. 227–235.
- Riley-Smith, Johnatan: *The First Crusade and the Persecution of the Jews*, in: (ed.) Shiels, W. J.: *Persecution and Toleration (Studies in Church History 12)*, Oxford: Oxford University Press 1984.
- Rosenthal, Juda: *The Talmud on Trial: The Disputation at Paris in the Year 1240*, in: *Jewish Quarterly Review* 47, 1956, s. 63–64.

- Rosenthal, Juda: *Sifrut ha-vikuach ha-antinocrit ad ha-mea ha-šmone esre*, in: *Arešet* 2, 1959/60.
- Rosenthal, Juda: *Marcin Czechowic and Jacob of Bełzyce: Arian-Jewish Encounters in 16th Century Poland*, in: *PAAJR*, 34, 1966, s. 77–97.
- Rosenthal, Juda: *The Francesco de Sant Jordi – Solomon Bonafed Letters*, in: (ed.) Isadore Twersky, *Studies in Medieval Jewish History*, Cambridge MA / London: Harvard University Press 1979, s. 337–364.
- Roth, Norman: *Conversos, Inquisition and the Expulsion of the Jews from Spain*, Madison: University of Wisconsin Press 1995.
- Rubin, Miri: *Gentile Tales: The Narrative Assault on Late-Medieval Jews*, New Haven/ London: Yale University Press 1999.
- Ruderman, David B.: *The World of a Renaissance Jew: The Life and Thought of Abraham Ben Mordecai Farissol*, Cincinnati: Hebrew Union College Press 1981.
- (Ed.) Ruderman, David B.: *Preachers of the Italian Ghetto*, Berkeley: University of California Press 1992.
- Saperstein, Marc: *Jewish Preaching: 1200–1800, An Anthology*, New Haven/London: Yale University Press 1989.
- Saperstein, Marc: *Your Voice Like a Ram's Horn: Themes and Texts in Traditional Jewish Preaching*, Cincinnati: Hebrew Union College Press 1996.
- Segni, Riccardo di: *Il vangelo del ghetto*, Roma: Newton Compton 1984.
- Shapira, Alexander: *Pulmos anti-nocri ba-mea ha-12*, in: *Cion* 56, 1991, s. 79–86.
- Shatzmiller, Joseph: *Recherches sur la communauté juive de Manosque au moyen age*, Paris: Le Haye Mouton 1973.
- Shepkaru, Samuel: *To Die for God: Martyr's Heaven in Hebrew and Latin Crusade Narratives*, in: *Speculum* 77, 2002, s. 311–341.
- Schreckenber, Heinz: *Adversus Judaeos Texte*, 3 Bd., Frankfurt am Main / New York: Peter Lang 1982–1994.
- Schäfer, Peter: *Die sogenannte Synode von Jabne. Zur Trennung von Juden und Christen im 1./2. Jh. N. Chr.*, in: *Judaica* 31, 1975, s. 54–64.
- Schäfer, Peter: *Jesus in the Talmud*, Princeton: Princeton University Press 2007.
- Schäfer, Peter: *Mirror of His Beauty: Feminine Images of God from the Bible to the Early Kabbalah (Jews, Christians, and Muslims from the Ancient to the Modern World)*, Princeton: Princeton University Press 2002.
- Schoeps, Hans Joachim: *The Jewish-Christian Argument*, London: Faber and Faber 1965.
- Simon, Marcel: *Verus Israel*, Paris: De Boccard 1964.

- Smalley, Beryl: *The Study of the Bible in the Middle Ages*, Oxford: University of Notre Dame Press 1964.
- Soloveitchik, Haym: *Religious Law and Change: The Medieval Ashkenazic Example*, *AJS Review* 12, 1987, s. 20–21.
- Soloveitchik, Haym: *Catastrophe and Halakhic Creativity: Ashkenaz – 1096, 1242, 1306 and 1298*, in: *Jewish History* 12, 1998, s. 71–85.
- Steinschneider, Moritz: *Polemische und apologetische Literatur in arabische Sprache zwischen Muslimen, Christen und Juden*, Leipzig: F. A. Brockhaus 1877
- Stoekl Ben Ezra, Daniel: *An Ancient List of Christian Festivals in Toledot Yeshu: Polemics as Indication for Interaction*, in: *HTR* 102, 2005, s. 481–96.
- Stow, Kenneth R.: *Alienated Minority: The Jews of Medieval Latin Europe*, Cambridge/London: Harvard University Press 1992.
- Stow, Kenneth R.: *Conversion, Apostasy, and Apprehensiveness: Emicho of Floheim and the Fear of Jews in the Twelfth Century*, in: *Speculum*, 76, 2001, s. 911–933.
- Stow, Kenneth R.: *Jewish Dogs: An Image and Its Interpreters: Continuity in the Catholic-Jewish Encounter*, Palo Alto: Stanford University Press, 2006.
- Szpiech, Ryan: *Converting the Queen: Gender and Polemic in the Book of Ahitub and Salmon*, in: *Journal of Medieval Iberian Studies* 3, 2011, s. 203–217.
- Špelda, Daniel: *Astronomie ve středověku*, Ostrava: Montanex 2008.
- Talmage, Frank E.: *David Kimhi. The Man and his Commentaries*, Cambridge MA/London: Harvard University Press 1975.
- Talmage, Frank E.: *Disputation and Dialogue: Readings in the Jewish-Christian Encounter*, New York: Ktav 1975.
- Talmage, Frank E.: *The Francesco de Sant Jordi – Solomon Bonafed Letters*, in: (ed.) Isadore Twersky, *Studies in Medieval Jewish History and Literature*, Cambridge, MA: Harvard University Press 1979, s. 337–64.
- Taylor, Miriam S.: *Anti-Judaism and Early Christian Identity: A Critique of Scholarly Consensus*, Leiden: Brill 1994.
- Trachtenberg, Joshua: *The Devil and the Jews: The Medieval Conception of the Jew and its Relation to Modern Antisemitism*, New Haven: Yale University Press 1943.
- Trautner-Kromann, Hanne, *Shield and Sword: Jewish Polemics Against Christianity and the Christians in France and Spain from 1100–1500*, Tuebingen: J. C. B. Mohr 1993.
- Turner, E. A.: *Irony as Ideology Critique in Deutero-Isaiah with Special Reference to the Parody of Idolatry*, Stellenbosch: Department of Old Testament, University of Stellenbosch 1996.
- Urbach, Ephraim: *Étude sur la littérature polémique au moyen-âge*, in: *REJ* 99, 1935.

- Urbach, Ephraim: *Homilies of the Rabbis on the Prophets of the Nations and the Balaam Stories*, in: Tarbic 25, 1955–56, s. 286n
- Van Voors, Robert E.: *Jesus Outside the New Testament*, Grand Rapids/Cambridge: W. B. Eerdmans Publishing Company 2000.
- Vermes, Geza: *Jesus in the Jewish World*, London: SCM Press 2010.
- (Ed.) Walfish, Barry Dov: *Frank Talmage Memorial Volume*, Haifa: University of Haifa Press, 1993.
- (Ed.) Walfish, Barry Dov: *Apples of Gold in Settings of Silver: Studies in Medieval Jewish Exegesis and Polemics*, Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies 1999.
- Waxman, Meyer, *A History of Jewish Literature: from the close of the bible to our days*, vol. II., New York: Bloch Publishing 1945.
- Wilken, Robert L.: *Jews and Christian Apologetics After Theodosius*, in: HTR 73, 1980, s. 451–471.
- Yerushalmi, Yosef Hayim: *The Inquisition and the Jews of France in the Time of Bernard Gui*, in: HTR 63, 1970, s. 354–63.
- Yerushalmi, Yosef Hayim: *Zakhor. Jewish History and Jewish Memory*, Seattle/London: University of Washington Press 1996.
- Yuval, Jisrael Jaakov: *Ha-nakam ve-ha-klala – Me-alilot kdošim le-alilot dam*, in: Cion 58, 1993, s. 32–89.
- Yuval Jisrael Jaakov: *Two Nations in Your Womb: Perception of Jews and Christians in Late Antiquity and the Middle Ages*, Berkeley/Los Angeles/London: University of California Press 2006.
- Leopold Zunz, *Literaturgeschichte der synagogalen Poesie*, Berlin: Gerschel 1865.

Summary

Literární prostředky v židovsko-křesťanské polemice

Literary Devices in Jewish-Christian Polemics

Markéta Kabůrková

Hebrew anti-Christian polemic is a specific literary genre, which evolved in Western Europe at the end of the twelfth century. In my dissertation I classify it on the basis of literary form, tropes applied, and content of polemical argument. I research in particular the application of devices such as sarcasm, satire, irony and parody, which surpass the rigid categorization of polemical methodology developed on the basis of Christian anti-Jewish writings; i.e. biblical exegesis, critique and interpretation of Rabbinic sources, philosophical reasoning, and arguments from history and experience.

I deal with the theme of Jesus in Rabbinic literature, the Toldot Jeshu tradition, and the influence of *Sefer Nestor ha-komer* on later polemical literature. I document the evolution of anti-Christian discourse as reflected in names and various derogatory characteristics used to address a Christian opponent in various Hebrew materials. I further provide examples of what I identify as “dirty” polemics; i.e. polemical arguments exploring areas of carnality. It mainly involves the critique of the Christian doctrine of incarnation and virgin birth, yet also modes of sexual behaviour of the Christians. Next chapter contains a translation and a commentary of the *Igeret Al tehi ka-avotekha* written by Profiat Duran and the last passage deals with two examples of early modern parodies of Christianity – parodical *Jigdal* and parodical *Haggadah Pilpul al zman zmanim zmanehem*.

In all these texts, covering nearly a full scope of the Hebrew polemical literature, yet also other types of Jewish sources, I’m trying to follow how Jews developed specific methods to preserve their identity, and to defend themselves within the threatening Christian milieu. Indeed, many titles of the polemical treatises refer to a military vocabulary; the polemical literature was a true war of words.